

Učia sa deti BYŤ?

Slovenská literatúra pre deti a mládež 2010

Mgr. Timotea VRÁBLOVÁ, PhD., sa narodila 8. júna 1968. Je vedeckou pracovníčkou Ústavu slovenskej literatúry SAV. Zaoberá sa slovenskou literárnou kultúrou 17.–18. storočia. Venuje sa tiež projektom tvorivého čítania detí a mládeže. Je predsedníčkou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu IBBY

Starodávna múdrosť hovorí, že *hlbina odpovedá hlbine*. Vnútra ľudskej duše sa dotkne len silný podnet, ktorý má svoju hĺbku. Pôsobí v človeku ako dlhotrvajúca ozvena v jeho bytí. Učia sa deti BYŤ? Pri čítaní minuloročných knižiek pre deti som sa neubránila dojmu, že sa vo väčšine prípadov brázdiло v plytkých vodách. Prevažovali prvoplánové texty, v niektorých sa autori křčovito pridržovali myšlienkových schém, povrchne mentorovali. V mnohých tituloch bol problém nájsť hlbšie poslanstvo.

Kniha ako výzva

Nehovorím o knihe, ktorá by mala byť pre dieťa ťažkým rébusom. Myslím na knihy s potenciálom niečo v čitateľovi prehĺbiť (napr. intelektuálne, emocionálne). Na zdanlivo zľahka napísaný príbeh, pri ktorom narazí na finalitu svojho doterajšieho poznania a zatúži po prehľbení skúsenosti, ktorú v ňom knižka otvorí.

„Výzva“ je jedným z nosných princípov tvorby **Daniela Heviera** (1955). V knihe *Xaver s nohami do X* (Perfekt) je vyjadrená už v úvode, v hevierovskom obľúbenom „zoznamovaní sa“. Pomyselný a takmer mystický akt vzájomného „podania rúk“ má za úlohu nadviazať emocionálny kontakt s čitateľom. Ponúknuť mu príbeh nie ako spisovateľský produkt, ale ako priestorový horizont, v ktorom autor s čitateľom spoločne putujú. Čitateľ je vyzývaný k spoluúčasti, k spolupráci na „prežívaní“ deja. Pre Heviera je totiž čítanie a písanie spoločným autorsko-čitateľským procesom tvorby textu.

Meno hlavného hrdinu Xaver Baksa je v istom zmysle nomen omen pre hrdinu i sám príbeh. „X“ na začiatku mena mu bytostne predukuje: fyzický vzhľad (krivé nohy, slabšia konštrukcia), charakterové črty – vyznačuje sa matematickým myslením („X“ sa vyskytuje v matematických vzorcoch); vzťahy s konkrétnymi ľuďmi (Xénia a školník Alexis Xenakis). Písmeno „X“ je symbolom nekonečna. Suterén školy, v ktorom Xaver zachraňuje školníka, pripomína rozpínavý vesmír. Tvar „X“ akoby autorovi predučil kompozičný princíp. Príbeh šťasti buduje spôsobom, ktorý evokuje „pohyb“ vo virtuálnom internetovom priestore. „X“ znázorňuje priesečník možností, ciest, prienikov množín a pravdepodobností. V príbehu je škola pre nadané deti neviditeľno-viditeľným prienikom do virtuálnej reality. Stretom virtuálneho a reálneho sveta.

Hevierova knižka sa dotýka viacerých aktuálnych problémov. Patrí k nim aj otázka autenticity a ľudskej identity. Uvažuje nad tým, ako si môže človek vlastnú identitu nielen objaviť, ale aj uchovať. Nestačí len odpor voči uniformite, dôvera vo vlastnú jedinečnosť, treba prijať aj svoje slabšie stránky. Strach zo slabosti sa u nadaných detí prejavuje v xenofobických postojoch a v šikanne. Jej obeťou je aj Xaver. Nezdravou reakciou sú aj úniky, schovávanie sa za vymyslenú identitu. Xaver Baksa je tiež v pokušení maskovať svoju slabosť falošnou identitou druhého ja, fyzicky silného virtuálneho supermana Revaxa, ktorý sa mu zhmotnil z po-

čítačového virtuálneho sveta. Revax je pripravený viesť za Xavera boj s deťmi, ktoré ho šikanujú, klamať a podvádzať, aby si vyriešil problémy v škole. Xaver sa rozhodne bojovať sám za seba, odmietne existenciu Revaxa vo svojom živote a nakoniec spôsobom seba vlastným vyhrá nad silnejšími deťmi i problémami. Stáva sa hrdinom.

Príbehom o autenticite, o priesečníku fiktívneho a reálneho sveta, o veciach fyzicky viditeľných a veciach viditeľných vo víziách je aj titul **Jána Milčáka** (1935) *Jakub s veľkými ušami* (Modrý Peter).

Na rozdiel od Hevierovej prózy Milčakov rozprávač zostáva v polohe dobromyselného trpezlivého pozorovateľa. K tejto role nepriamo povzbudzuje aj čitateľa. Ako inak než pozorovaním môže posúdiť, čo je pravdivé a čo falošné? Jakub je osamelý introvertný chlapec s bohatým vnútorným svetom. Koniec jeho samoty predstavuje priateľstvo s prefikanou vranou Florentankou, ktorá každé ráno prilieťa na jeho rožky z raňajok. Je však tento vzťah pravý? Ak by priateľstvo malo byť založené na pekných spoločných zážitkoch, vzťah Jakuba a Florentanky by sme za priateľský mohli označiť. Florentanka totiž sprostredkuje Jakubovi neobyčajné dobrodružstvo – možnosť lietať a pohybovať sa v ireálnom svete. Výzvou pre čitateľa je však posúdiť, nakoľko vzťahy obmedzujú alebo podporujú identitu, vnútornú hodnotu. Autor ho jemne nadvádza všímať si, do akej miery zostáva Jakub vo vzťahu s vranou slobodný, či dokáže byť sám sebou. Dobro i zlo nie je predstavené len konaním postáv. Je najmä problémom BYTIA, identity a integrity postáv.

Milčakovským „lakmusovým papierikom“ sú drobné „prerieknutia“, detaily konania a myslenia postáv, ktoré signalizujú ich charakter. Hrdinovia s nedôveryhodným charakterom nikdy nedokážu priniesť vízie s ušľachtilým koncom. Pre Jakuba je vranin dar lietania pascou. Od lietacej masti mu narastú obrovitánske uši, čo mu znemožňuje návrat do reálneho sveta. Fantazmagorický svet modrej krajiny je predstavou, ktorá sa ľahko môže stať väzením, ak ho človek nahradí za realitu.

Prózy z reálneho života?

Témy z reálneho života detí sú čitateľsky obľúbené, lebo ponúkajú príležitosť identifikovať sa s hrdinom, porovnávať vlastné životné skúsenosti a vnímanie s príbehom postáv. Najmä pre vekovú kategóriu 7 až 12-ročných je takáto možnosť dôležitá. V tomto období si osvojujú modely správania a rady sa stotožňujú s hrdinom. Uvedomujem si, že pre autora je výzvou napísať príbeh so skutočne živou, dôveryhodnou postavou, ktorá by mohla dieťaťu naplniť túto potrebu. Svedčí o tom aj minuloročná produkcia.

Vrkôčkine objavy (SPN – Mladé letá) **Pauly Sabolovovej** (1938) sú príjemnou, veselou knihou prvého čítania o nadanej šesťročnej predškôlčke Veronike, ktorá sa presťahovala z vidieka do mestského paneláku. Autorka rieši viacero problémov. Dievčatko sa vyrovnáva s radikálnou zmenou prostredia a s odlúčením od širšej rodiny a kamarátov. Emocionálne dozrieva a buduje si nové vzťahy. Vnútorne spracúva situácie v rodine spojené maminým tehotenstvom a napokon i s narodením bračeka. Autorka sústreďuje pozornosť čitateľa na harmonickosť vzťahov v rodine i v jej širšom okolí. Príbeh pôsobí živo. Rozprávanie je umocnené aj kultivovanou psychologicky prepracovanou kresbou postáv. Autorka prispôbila rozprávačské tempo spontánnej a dynamickej povahe dievčatka. Miestami splyva rozprávanie rozprávača s vnútorným monológom malej Veroniky. Nepôsobí to rušivo, naopak, tento postup stimuluje emocionálny kontakt čitateľa s postavou, umožňuje mu sledovať jej vnútorný život.

Po úspešnom debute *Červík Ervín* (Vydavateľstvo Slovart 2009) vydala **Andrea Gregušová** (1973) titul o čare medzigeneračných vzťahoch *Operácia Orech a iné dedkoviny* (Vydavateľstvo Slovart). Hlavnými protagonistami sú bratia Ivan, Ondrej a Tomáš, ktorí prázdninujú u svojho dedka. Spolu s jeho bratmi strávia typicky chlapecké či vlastne chlapčenské dobrodružstvá. Dedko Vilko, teda dednožko, je vodičkar. Vendelín, dedočko, má problémy so zrakom, a Vinco, deduško, má zasa sluchový hendikep. Autorka primeraným spôsobom sprostredkúva deťom tému staroby a hendikepovanosti. Rozprávanie je postavené na slovnom a situačnom humore. Slabšou stránkou prózy je charakterové spracovanie postáv. Niekedy za ich správaním priveľmi cítiť modelovosť, predstavu autorky, ako by sa mali prejavovať.

Príbehy **Gabriely Futovej** (1971) majú medzi čitateľmi úspech. Silnou stránkou jej autorského rukopisu je schopnosť vytvárať postavy, s ktorými sa detský čitateľ dokáže jednoducho identifikovať. Najnovšou knižkou *Poškoláci* (SPN -Mladé letá) sa pokúsila osloviť dospelých. Protagonistami príbehu, čo je pre autorku príznačné, sú problémoví žiaci. V intenciách tejto vekovej skupiny sa zamerala na rebelov a provokatérov Nora, Rikiho a Silvu, medzi ktorými sa zhodou neprajných okolností ocitá najlepšia žiačka triedy Šárka.

Autorka preukázala skúsenosť i rutinu. Hoci sa jej podarilo živo simulovať myslenie a jazyk dospelých, príbeh hlavnej hrdinky Šárky predsa len pôsobí umelo. Autorka nie celkom odhadla žáner. Zápletka s poškolákmi, ktorí zostávajú „za trest“ po celý rok po vyučovaní v poškoláckej triede, je možno námetom fantastického rozprávania, nie však realisticky ladenej prózy zo života súčasných dospelých detí. Umelo postavené východisko príbehu vytvorilo v rozprávaní ďalšie slabé miesta, postavy tínedžerov sú modelované povrchno, postavy učiteľov vyznávajú charakterovo plocho a nepravdepodobne.

Antológia *Všetky pekné baby sú blondínky* (Perfekt) je už tradične zbierkou textov etablovaných i nových autorov, účastníkov Literárnej súťaže o pôvodnú poviedku pre deti a mládež. Tematicky sú zamerané na problémy súčasných detí. Osobitosťou vydavateľského projektu je zapojenie detí do hodnotenia poviedok. Výber textov tak čiastočne reprezentuje čitateľské záujmy a vkus detí. Kvalitatívna vyváženosť jednotlivých poviedok nie je preto v tomto prípade prioritou. V knižke vynikli najmä poviedky Jany Bodnárovej a Jána Milčáka.

Na princípe modelového hrdinu, ktorý reprezentuje negatívny prejav správania, postavila svoje prózy **Olivia Olivieri** (pseudonym). Názov *Uletené rozprávky pre veľké deti a malých dospelých* (HladoHlas) je príslubom recesistických, hravých, čitateľsky príťažlivých príbehov. Reálne sa však nenaplnil. Rozprávky sú „uletené“ do neprimerane didaktizujúcej, moralizujúcej formy. Postavy pôsobia neskutočne, neverohodne. Psychologické spracovanie problematiky je povrchné, z hľadiska detskej recepcie málo podnetné. Literárna úroveň textov je slabá. Autorka hyperbolizuje negatívne dôsledky zlých modelov správania. Nie vždy s mierou. Napríklad v rozprávke O počítačovom chlapcovi sa zaoberá problémom závislosti od počítačových hier. Závislý je chlapec (hry), závislí sú aj jeho rodičia („opičia“ láska k synovi). Autorka karikuje konanie chlapca i rodičov. Karikatúra v tomto prípade však neprispieva k lepšiemu pochopeniu problému. Pôsobí zstrašujúco a zosmiešňujúco.

V knižke *Zub múdrosti. Láska na prvý pohľad* (Vydavateľstvo Osveta) sa **Ružena Andalová** (1949) zamýšľa nad hodnotami rodiny a nad ich aktuálnymi problémami. Nie veľmi vhodne si autorka vybrala na sprostredkovanie závažných problémov bábätko, ktoré je navyše ešte aj rozprávačom v prvej osobe. Dieťa opisuje svoje pocity a zážitky zo sveta už od momentu narodenia. Trochu komicky pôsobí, ako s nadhľadom komentuje svet dospelých, posudzuje ich konanie. V texte sa prelínajú rôzne žánrové a štýlové postupy a ako celok pôsobí nekonzistentne.

Osvedčená autorská dvojica **Gabriela Futová** (1971) a **Roman Brat** (1957) sa aj v titule *Chlapci padli z višne, dievčatá z jahody* (Forza Music) pokúsila využiť konfrontáciu mužsko-ženského

pohľadu cez epizodické rozprávania protagonistov, keď sa čitateľovi ponúka chlapčenská a dievčenská verzia tej istej udalosti. Tento postup už uplatnili v Zmätených dvojčkách zo slepej uličky (Forza Music 2008). V novom titule sa priblížili čitateľovi témami aktuálnymi pre vekovú skupinu dospelých (prvé lásky, osobnostné problémy spojené s dospelosťou) a spoločensky problematickými témami (rasové predsudky, šikanovanie, drogy, priestupky proti zákonu). Sociálne a psychologicky zaujímavé problémy však kľžu po povrchu nevyvázenej kompozície. Vyznávajú naprázdno. Postavy sú charakterovo ploché. Informácie o ich životných situáciách si pri niektorých výpovediach logicky protirečia. Autori rozšírili aj portfólio rozprávačov (zrejme s ambíciou recesie aj o psieho účastníka). Príliš široký okruh rozprávačov narušil kompozičnú celistvosť. Koherentnosť textu je oslabená aj nedostatočne rozpracovanou dejovou zápletkou. Študenti sa chcú pomstiť učiteľovi matematiky a ukradnú mu auto. Krádež je len predstieraná, lebo auto skryli v garáži rodičov. Motivácia tohto činu je rozpracovaná slabô. Pôsobí naivne a neverohodne. Autori akoby sami „stratili dych“ a nevedeli problém s ukradnutým autom vyriešiť. Zápletka je nedotiahnutá aj kompozične, aj ideovo. V priebehu rozprávania sa náhle dostáva mimo deja. Nie je celkom zreteľný ani jej morálny kontext.

Typ generáčnej spoločenskej prózy predstavuje zbierka poviedok **Jána Beňa** (1933) *Šalo a päť mudrlantov* (Tranoscius). Je osobitá autorovým generáčnym pohľadom na problémy súčasných detí. Prejavuje sa aj výberom postáv (deti a starí rodičia).

Beňo zachytáva hrdinov v problematických až krízových situáciách. Ich konfliktnosť sa prejavuje v tom, ako sa dieťa s problémom vyrovnáva. V niektorých prípadoch je spôsobená odlišnosťami medzi detským a dospeláckym videním. Autor sa usiluje odkryť vnútorný svet hrdinu a autenticky zachytiť situáciu, v ktorej sa nachádza. Viaceré z príbehov sú postavené na dialógoch štylizovaných do spontánnej hovorovej podoby. Autor sa pritom nevyhýba ani nárečovým a expresívnym jazykovým prvkom. Príznačkom autenticity Beňo navodzuje dojem „vernej“ výpovede, „obnaženia“ života hrdinov. Používa ho aj ako znak ich originality, charakterovej jedinečnosti. Obnažené životné portréty odkrývajú bolestivý pohľad, nie však bez známky svojsky vyjadreného súcitu a porozumenia. Tento typ textov nie je jednoduchým čítaním pre detského adresáta. Porozumenie môže v niektorých prípadoch sťažovať zložitejšia orientácia v dialogizovanom prehovore, niekedy ešte skomplikovaná frekventovanejším zastúpením dialektizmu (napr. Prorok Damian).

Ako pestovať vzťah ku kultúrnej histórii?

V kultúrnych krajinách patrí pestovanie vzťahu detí a mládeže k historickým a kultúrnym hodnotám k stredobodom autorského i vydavateľského záujmu. U nás zostala táto oblasť zatiaľ menej rozvinutá. Knižná produkcia zameraná na historickú problematiku ustrnula v istých žánrových stereotypoch.

Povesti o slovenských hradoch (Vydavateľstvo Matice slovenskej) pútavo spracoval **Štefan Moravčík** (1943). Do úvodu publikácie zaradil stať Vladimíra Plicku z roku 1930 *Ako veľké gombíky na starodávnom opasku*. Plickove názory sa nesú v dobovo príznačnom myšlienkovom stereotyp: hradní páni sú prezentovaní negatívne, ako ľudia chladného srdca. Motív „krutých hradných pánov“ by si možno zaslúžil vecný historický komentár. V takejto podobe zanecháva totiž značne skreslený pohľad na aristokraciu, ktorá žila na území Slovenska.

Moravčík zoradil povesti prehľadne v abecednom slede podľa mien hradov. Príbehy uvádza krátkymi vecnými textami o histórii hradu. Autorské podanie povestí sa vyznačuje kultivovaným, značne expresívnym štýlom. Ten však zodpovedá tematike jednotlivých príbehov (morálna zvrátenosť, bezuzdnosť, tvrdosť pánov slovenských hradov).

Ambiciózny projekt Vydavateľstva Matice slovenskej *Povestová mapa Slovenska* doplnil vlni titul **Jána Mäsiara** (1939) *Hontiansko-novohradské povesti, príhody a zbojnícke piesne*. Publikácia je vybavená solídnym vecným aparátom. Poznámky a vysvetlivky

približujú región z historického, archeologického i etnografického hľadiska. Čitateľovi tak odkrývajú dôležitý kultúrno-historický kontext jednotlivých textov.

Povestiam novohradského regiónu sa venuje aj **Hana Košková** (1942) v knižke *Poludnica z Čerepeša. Povesti a legendy z Novohradu*. (Matica slovenská). Košková je skúsená autorka. Prejavilo sa to aj na kultivovanom a čitateľsky pútavom štýle rozprávania.

Ondrej Bartoš (1926) spracoval povesti zo svojho regiónu v knižke *Zvolenské povesti* (Mestský úrad vo Zvolene).

Príťažlivým čítaním je životopisná próza **Igora Janotu** (1921) *Dobrodružný život J. W. Kempelena* (Marenčin PT), ktorá popularizuje osobnosť významného Bratislavčana, vynálezcu.

Tradičnú životopisnú prózu predstavuje aj titul **Jaroslava Reznika** (1942) *Oči plné oblohy. Obrázky z detstva M. R. Štefánika* (Slovenský spisovateľ). Autor sa sústreďuje na dôležité životné okamihy, ktoré formovali túto významnú osobnosť.

Spoznávanie kultúrnej histórie sprostredkujú aj projekty zamerané na pamiatky ľudovej slovesnosti. Mimoriadnym edičným činom roka je vydanie rozprávok rumunských Slovákov **Prekrásny Janko** (Virvar) v autorskom podaní **Ivy Kadlečíkovej** (1938), s pôsobivými ilustráciami Albína Brunovského. Publikácia vznikla na podnet Karola Plicku, ktorý objavil v dedinách na hornom Povltaví enklávu slovenských reemigrantov z rumunského Rudohoria. Podarilo sa mu nahráť unikátne slovenské rozprávky v zemplínskom a šarišskom nárečí s prvkami rumunčiny. Obrátil sa na spisovateľa Ivana Kadlečika a požiadal ho o spracovanie rozprávok do knižnej podoby. Práce sa napokon ujala jeho manželka, Iva Kadlečíková, dlhoročná redaktorka vydavateľstva Osveta v Martine. Autorské spracovanie autentických nahrávok je výsledkom náročnej, precíznej práce a citlivosti voči zozbieranému materiálu.

Knižka **Emíre Khidayer** (1971) *Príbehy zo Sumhuramu* (Marenčin PT) pôsobivo približuje starším detským čitateľom exotické, kultúrne a historicky bohaté prostredie arabského Ománu. Na báze ománskych legend, ktoré sa tradujú v ústnom podaní, autorka príťažlivo spracovala niekoľko príbehov. Ku každému pripája krátky explicit s vecným komentárom, ktorý sa viaže na miesto, o ktorom bol príbeh. K textom sú priložené vysvetlivky neznámych pojmov, prehľadný doslov ponúka zaujímavosti o krajine.

Hodnotným čítaním je aj autorské spracovanie rozprávok **Evy Maliti-Fraňovej** (1953) *Nebeske zrkadlo – Kaukazské rozprávky* (Lorca). Autorka kultivovane sprostredkováva osobitosti z kultúrne i geograficky vzdialeného regiónu.

Rozprávkarský „odvar“?

Prvky grotesknosti a nonsensu využil **Branislav Jobus** (1969) vo svojej humorne ladenej rozprávke *Muflón Ancijáš a jeho spanilá jazda* (Vydavateľstvo Slovart). Kniha je modernou paródiou na mystifikované hrdinstvo, predstavu o „dobýjaní sveta“. V postave muflóna Ancijáša dospelácky čitateľ ľahko identifikuje odkazy na príslovečnú slovenskú „malosť“ a „nedocenenosť“ vo svete. Kniha je nenáročným čítaním. Jej slabšou stránkou je prílišná schematickosť narácie. Príbeh navodzuje pocit konštruktu.

Publikácia **Marty Hlušičkovej** (1952) *Bublínkové rozprávky* (SPN-Mladé letá) je určená mladším čitateľom. Autorka si zvolila formu rámcovaného príbehu. Rozprávkam predchádza úvodný prológ s opisom podnetu, z ktorého rozprávanie vychádza (otvorený časopis s obrázkom krotiteľa v levej papuli je impulzom k cirkusovej rozprávke). Jej zámerom bola zrejme motivácia čitateľov aktívnejšie vnímať okolie, „čítať“ inšpiratívne podnety, ktoré by mohli rozvíjať ich fantáziu a tvorivosť. Autorka tomu hovorí „čítanie obrázkov“. Slabinou publikácie je neujasnená koncepcia. V polovici knižky bez zjavného dôvodu svoju stratégiu Hlušičková zmenila. Rozprávanie rámcuje príbehom o bublinkách. Tie vystupujú v úlohe zázračných rozprávkarok. Úvodný predslov bubliniek pri jednotlivých textoch nie je funkčný, pôsobí nadbytočne. Vydanie samotných príbehov by bolo zrejme lepším riešením.

Titul **Marty Šurinovej** (1944) *Krajina s koníkom* (Perfekt) vyšiel

v istom zmysle ako unikátne vydanie. Knižka má totiž dvoch ilustrátorov – spriaznených partnerov: Juraj Martiška ilustroval príbeh formou výtvarného rozhovoru s dcérou Maximkou. Osvedčený literárny námet príbehu z cirkusového života by mohol byť predpokladom čitateľskej úspešnosti. Šurinovej sa však nepodarilo dostatočne artikulovať zámer svojho rozprávania. Kompozícia je rozsypaná. Príbeh sa rozbieha na viacero strán. Ani plán postáv nemá jasnú koncepciu. Nie je jasné, kto je hlavným protagonistom rozprávania. Postavy vyznievajú charakterovo plocho. Text je nesúrodý aj z hľadiska žánrovej stratégie. V imaginatívne ladenom rozprávani násilne pôsobia didaktizujúce pasáže.

Názov knižky **Zuzany Kuglerovej** (1955) *Rozprávky z blogu* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) avizuje aktuálnu tému hypertextov, ktoré si bežne deti vedia vyhľadávať v internetovom priestore. Knižka simuluje virtuálny priestor počítačového blogu. Príbehy sú rámcované rozhovorom počítačovej obrazovky, rozprávarky, s počítačovým Ťukom (teda zvukom, ktorý vzniká pri údere na klávesnicu). Ťažko povedať, aký bol vlastne zámer autorky. Rozprávania pôsobia ako „zlepenc“ intertextuálnych odkazov na známe autorské i ľudové rozprávky. Autorka s odkazmi nepracuje vždy celkom citlivo a funkčne.

Publikácia **Jany Necpalovej** (1967) *Na jeden deň labuťou* (Artis Omnis) je zbierkou autorských rozprávok čerpajúcich z folklórnej tradície, mytológie, bájky. Autorka miestami krčovitovo kladie dôraz na morálne poučenie.

Krehký príbeh **Sary Nui Tonino** (pseudonym) *Pieskový šašo* (Perfekt) opisuje vzťah ľudí a pieskových ľudkov. Rozprávanie pôsobí éterickým dojmom. Tento pocit vyvoláva voľné, snové radenie paralelných dejových sekvencií. Autorka sa však nepodarilo udržať celistvosť rozprávania. Niektoré epizódy zostali v naratívnom pláne málo funkčné, nedotiahnuté, narúšajú plynulý tok deja (napr. sekvencie o rybárovi, o slečne Kataríne).

Najnovší titul **Miloša Ferka** (1974) *Rodinný výlet* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov) o rodine Medmapovcov vzdialene odkazuje na slávne príbehy rodiny Muminovcov. Žiaľ, príhody Medmapovcov nie sú zďaleka také zábavné. Text je neprehľadný, ťažko čitateľný. Autor odbieha od podstaty, zahľucuje čitateľa vedľajšími detailmi, na ktoré potom vrstvie nové „podrobnosti“ rozprávania.

Príbehy **Ivany Jungovej** (1977) v knižke *Čarovná starká Dobromila. Všetkým deťom a ich milujúcim babičkám* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej) pripomínajú spontánne vymyšľané rozprávania pred spaním. V tomto prípade nehovorím o zámernej stylizácii autorky, ale o nižšej literárnej úrovni textu. Texty majú slabozpracovanú fabulu. Ich štylistická úroveň je pomerne nízka.

Rozprávky **Stanislava Beliša Darček** (Misijná spoločnosť evanjelia Ježiša Krista) vznikli údajne ako rodinné rozprávky pred spaním. Sú nenáročným rozprávaním na témy základných ľudských hodnôt.

Knižka **Petra Bera** (1950) *Krajina snežnosti* (Orbis Pictus Istropolitana) je výberom rozprávok a „rodičovských“ úvah na témy z bežného detského života (hry, škola), ale i na témy kultúrnych a historických zaujímavostí (napríklad zo života slávnych osobností). Okruh námetov je čitateľsky zaujímavý, literárne spracovanie má však slabšiu úroveň.

Debut **Magdalény Pavlišinovej** *Zo zelenej líuky a Modrý vlk* (Vlastným nákladom) vyšiel ako dvojknižka v nápaditom zrkadlovom stvárnení. Prvá časť *Modrý vlk* obsahuje jedenásť príbehov, ktoré vznikli na základe skutočných udalostí. Druhá časť *Zo zelenej líuky* je výberom vymyslených rozprávok. V textoch sa odzrkadľuje autorkina nedostatočná literárna skúsenosť.

Slabšiu literárnu úroveň dosahuje aj zbierka rozprávok **Eriky Matonokovej** (1940) *Princezná Magnólia* (Vydavateľstvo Cuper).

Veselé rozprávky pre Betku, Kiku a iné deti (Knižné centrum Žilina) **Michala Horeckého** (1949) pôsobia gýčovo už knižným dizajnom. To isté platí aj o literárnej stránke rozprávok. Texty vyznievajú prázdno aj napriek autorovej snahe vyjadriť v nich morálne poučenie. Podaniu príbehov totiž chýba rozprávačská citlivosť. Problémové situácie sa riešia zjednodušene, šablónovito.

Šestnásť poučných príbehov ponúka knižka **Jany Nagajovej** *Huhuluja. Príbeh o hundravej sovičke a iné rozprávky* (Misijná spoločnosť evanjelia Ježiša Krista). Autorka sa zamerala na problémy charakteru a ľudských hodnôt. Jej zámer bol didaktický. Knižka je preto doplnená o úlohy, otázky. Ilustrácie majú formu vymalováňky.

Debut **Zuzany Ozanovej-Triznovej** *Matilda a čarovný strom nádeje* (Promo design) patrí k slabším literárnym výkonom. Autorka si zvolila cestu rozprávania s fantastickými prvkami. Hrdinami sú Matilda a Oskar a víla Sidónia. Postavy sú málo živé. Rozprávanie je prehnane zatažené detailizmom. Dej má preto pomalý spád.

Ján Navrátil (1935) sa v titule *Vodník Venček* (SPN–Mladé letá) vrátil k svojej obľúbenej téme o vode, vodných tokoch, o plavbách. Rozprávačom je fantastická postava, vodník Venček. Slabinou knižky je prílišné zataženie príbehu vecnými informáciami, čo narúša tok deja a sťažuje diétaťu sústredený kontakt s textom.

Na súčasnom knižnom trhu je stály nedostatok piesňovej tvorby pre deti. Zbierku piesní s textami, notami a zvukovou nahrávkou *Hamko Mňamko* (MARCUS MUSIC) vytvorila **Marcella Molnárová** (1965). Autorské piesne majú najmenšie deti motivovať jesť ovocie a zeleninu. Súčasťou knižky je rozprávka z lúky o Bodliakove. Kombinovanie rozprávok a piesní je osvedčeným a veľmi vhodným modelom pre najmenších čitateľov. Rozprávanie o zlých lúčnych strigách, ktoré ukradnú ľudskú podobu trom dobrým princeznám a premenia ich na kvety (Fialka, Lalia, Konvalinka), má však slabšiu literárnu úroveň.

Hrdinský príbeh mladej kaskadérskej kobyly Viktórie, život koní na Muránskej planine, marenie mafiánskych praktík, priateľstvo a podpora verzus rivalita a súboj, tieto a mnohé ďalšie témy sú osnovou udalostí knihy **Romana Brata** *Aj kone sa hrávajú* (SPN - Mladé letá). Ako sa vraví, autor neponechal nič na náhodu. Na čitateľa si pripravil arzenál osvedčených prostriedkov. Príbeh je rozprávaný z pozície zvieracieho hrdinu, kobyly Viktórie. Čitateľ sa môže dať unášať jeho príjemne plynúcou pravidelnou sínusoidou. Bez výraznejších výziev a stimulov, ktoré by od neho očakávali zvýšené úsilie, pravý čitateľský „zaberák“. Charakterovú kresbu hrdinov, ich vnútorné emocionálne prežívanie, myšlienkové pochody autor zaznamenáva v jednoduchom ľahko zrozumiteľnom tvare. Sklamania, pochybnosti a strach striedajú úspechy, radosť a nakoniec i slávne víťazstvo mladej kobyly. Autor vedie čitateľa „za ruku“. Využíva formu modelových príkladov, vzorcov. Uplatňuje ich pri tvorbe epizód i pri stvárňovaní charakterov. Modelovanie Viktóriinho príbehu má veľa spojitostí s publicisticky konštruovaným rozprávaním. Pripomína populárne profilové texty o „star“. V tejto polohe zostáva aj jeho hodnotový odkaz.

Titul **Jely Mlčochovej** (1959) *Kto kradol v cirkuse Zlatá hviezda?* (Arkus) poukazuje na detektívny žáner. Bystrozrakým riešiteľom záhady je skúsený detektív Ihlička. Zápletku prípadu, krádež kúzelníckeho klobúka hviezdy cirkusu kúzelníka Abraka Dabraka, má potenciál čitateľsky zaujať. Nie však v predvedenom literárnom spracovaní. Autorka sa pustila do príliš verbalistického, detailistického rozprávania. Tento postup výrazne spomalil dej, čo je pre detektívny žáner vážnou slabinou.

Fantasy s ambíciami

Slubný fantasy román začínajúceho autora **Vladimíra Štefaniča** (1978) *Kráľovná z Tammiru* z roku 2009 pokračuje dvomi novými zväzkami *Rafaellova cesta za snom* a *Srdce bieleho vlka* (Don Bosco). Štefanič potvrdil, že je kultivovaným rozprávačom. Viacdielne literárne projekty sú však obvyčajne veľkou autorskou výzvou. Dost často sa stáva, že ďalšie diely nedosiahnu úroveň toho prvého. Platí to aj v tomto prípade. Rozprávanie je uväznené v a priori postavených myšlienkových modeloch. Aj pri modelovaní postáv sa prejavila strnulosť. Chýba im vnútorný vývoj. Nie vždy je jasná psychologická motivácia ich konania.

Ambiciózna začínajúca autorka **Natália Mrázová** vystupuje pod autorským menom Darshville a vydala prvú časť románovej tetralógie *Darshville – Sundown Of Angels /Darshville – Západ sln-*

ka anjelov (Vlastným nákladom). Dejiskom príbehu je mestečko Darshville, ktoré podľa autorky pripomína tropický raj. Sem sa nedobrovoľne presťahuje s rodinou pätnásťročná Chelsie. Prežíva dobrodružstvá, silné priateľské vzťahy. Stáva sa svedkyňou i účastníčkou temných záhadných udalostí. Sú to témy blízke dospievajúcim. Vzhľadom na vek autorky (15 rokov) ide o sympatický a odvážny pokus. Na napísanie kvalitného románu však bude ešte potrebovať skúsenosti.

Marja Holecjiová (1988) debutovala vlni prvými zväzkami plánovanej štvordielnej fantasy série *Mariotovi dediči. Predurčenie a Blúdenie* (Fragment). Autorka je kultivovaná a invenčná rozprávačkou. Príbeh je zaujímavý nielen napínavým dejom, ale aj nápaditými autorskými postupmi – napríklad spôsobom vytvárania paralelných svetov, tvorivou prácou s jazykom.

Juraj Červenák (1974) patrí k skúseným autorom žánru fantasy. V minulom roku vyšiel druhý zväzok *Radhostov meč* (Artis Omnis) z jeho trilógie *Černokňažník*. Autor siahol po historickej látke zo života slovánskych predkov. Hlavnou postavou je potomok černokňažníkov Rogan, ktorý sa z ríše mŕtvych vrátil, aby bojoval s démonskými mocnosťami. Autorovi sa podarilo vystavať napínavý príbeh. Štýl jeho rozprávania je príznačne expresívny, miestami so známami prílišného páťosu.

Tohtoročným fantasy debutom je aj knižka **David Breston** *a vzkriesenie Sajmonského sveta* **Moniky Jankovčinovej** (1968). Monika Jankovčinová nie je začínajúca autorka. Doteraz sa prezentovala knižkami pre menšie deti (*Ladulienka – snežné dievčatko* (1999), *Slnička a Tulipko alebo Príhody z prírody* (2008)). Nový titul zo žánru fantasy je prvým dielom zamýšľaného väčšieho – pätdielneho korpusu. Hlavný hrdina príbehu putuje po krajine Fantázia, do ktorej sa dostal za pomoci škriatka Artabusa. V rozhovoroch škriatka Artabusa s chlapcom Davidom Brestonom autorka hodnotovo konfrontuje ľudský svet. Psychologická kresba postáv je prvoplánová, pôsobí naivne. Slabšie sú aj dialógy postáv, miestami priveľmi rozvláčne, spomaľujú dejový spád.

Poézia dlhodobo absentuje

Básnická zbierka **Valentína Šefčíka** (1967) *Basta Fidli* (Vydavateľstvo Q 111) môže detského čitateľa zaujať predovšetkým humorom a zmyslom pre pointu. To platí najmä o niektorých kratších básničkách. Dlhšie naratívne texty sú miestami trochu „uvravené“, strácajú náboj.

V dvoch lepeľoch *Mechúrik na cestách* (Perfekt) a *Svrček huslista* (PERFEKT) **Daniel Hevier** prebásnil známe predlohy. Látku populárnej ľudovej rozprávky o Mechúrikovi Koščúrikovi spracoval ako veselý príbeh o priateľstve a odvahe. Pôvodný mravoučný príbeh o Svrčkovi posunul do rozprávania o význame umenia v živote.

Publikácia **Milana Kendu** (1937) *Krtko ryje vrtko* (DAXE) je zbierkou veršovačiek, rýmovačiek, nie však kvalitnej poézie pre deti. Slovná hra v Kendovom podaní stráca funkčnosť a zmysel. Je zvukovým zladením slov bez pointy. Chýba jej náboj poetického objavovania.

Už názov *Kratochvíle pre väčšie deti a menších dospelých* (SPN – Mladé letá) signalizuje, že zámerom **Mariána Hatalu** (1958) bolo zaujať aj dospelých čitateľov. Predovšetkým témami, humorom, slovnou hrou. Podarilo sa mu síce vytvoriť recesistické veršovačky, nie však básne pre deti (napr. báseň o dezintegrovaní myši). Viacerým Hatalovým veršom chýba pointa (napr. *Nervózný zajac*). Pre mnohé básne platí, že autora uštváli vlastné nápady. Beží za nimi na všetky strany, nedotiahne ich však do konca (100nožka s 99 nohami).

Zbierka **Ondreja Nagaja** (1940) *Zarecituj si básničku* (Knižné centrum) je tiež zbierkou veršovačiek, nie plnohodnotnej poézie. Básne ako napr. *Sestry, Raňajky, O vode* pôsobia triviálne a schematicky.

Učiť sa mi zachcelo

V minuloročnej produkcii kníh sa objavilo niekoľko kvalitných didakticky zameraných publikácií.

Antológia básní, piesní, hádaniek *Učiť sa mi zachcelo* je ďalším vydareným titulom vydavateľstva Buvik. Editorka **Mária Števková** si za východisko čitateľskej expedície zvolila písmenká. Didaktickým zámerom knihy je pomôcť dieťaťu fixovať si písmená a získať vzťah k čítaniu. Editorka použila osvedčený abecedný postup. Každému písmenku je venovaný osobitý priestor. Pomocou básničiek, pesničiek, doplnovačiek dieťa pracuje s ich vizuálnou a zvukovou podobou, čo stimuluje mechanickú pamäť a rozvíja jazykovú tvorivosť. Príbehy pomáhajú budovať vzťah k čítaniu. Písmenko sa v nich stáva akýmsi spoluhrdinom príbehu (napríklad „M“ v rozprávke o medvedovi). Pozitívnu stránkou knihy je aj citlivý výber literárnych ukážok. Antológia je tak výberom kvalitnej literárnej produkcie pre prvočítajúcich.

Zbierka **Viery Kubičkovej** *Vu veršoch sa lahšie ráta* (Advent Orion) je určená prvákovi. Autorka zveršovala drobné epizódy z bežného života detí doma i v škole. Ich cieľom je motivovať adresáta k počítaniu.

Jakub Jahoda a **Danka Blatnická** vytvorili pre deti knižku účelových veršovačiek *Písmenkáči* (Pro Solutions) zameraných na nácvik a upevňovanie čítania písmen.

Známa slovenská geologička, **Lidia Turanová** (1945) vydala zbierku veršovačiek *Kamenné básničky (pre deti, tety i mamičky)* (Geo-grafika), v ktorej približuje deťom krásu nerastného bohatstva na Slovensku. Veršičky slúžia ako mnemotechnická pomôcka. Dieťa si ľahšie zapamätá názov nerastu, jeho využitie a miesto náleziska.

Absenciu piesní pre deti čiastočne naplnia publikácia dvojice **Daniela Šovca** a **Olgy Szalmovej**. Pre deti vo veku od 5 do 10 rokov pripravili zbierku básničiek a pesničiek pod názvom *Kľúčik* (Tranoscius).

Peter Stoličný (1945) sa v knižke *Rozprávky o dopravných značkách* (Materské centrum Bublínka) pustil do dôležitej a u nás nedostatočne prítlačivo spracovanej problematiky dopravnej výchovy. Podarilo sa mu vytvoriť zbierku sviežich rozprávok, ktoré presahujú hranice didakticky zameraného „rozprávkarčenia“ a stávajú sa literárnym textom. Autor strieda charakter zápletky príbehov. Tým sa vyhol stereotypnému didaktickému modelu rozprávania. Niekedy je zápletkou klasický problém neznalosti alebo nerespektovanie pravidiel. Inokedy sa však situácia zábavne komplikuje celkom nečakaným správaním dopravných značiek.

Publikácia **Slavomíry Očenášovej-Štrbovej** (1963) *Moja Banská Bystrica* (Mestský úrad Banská Bystrica) vznikla pri príležitosti 755. výročia osláv udelenia mestských privilégií Banskej Bystrici. Autorka na priblíženie histórie a kultúry mesta použila klasický príbehový rámec. Dvanásťročná Barborka a desaťročný Jakub putujú mestom, zoznamujú sa s jeho geografickými podmienkami, prírodnými krásami, architektúrou, odhaľujú jeho tajomstvá. Cez ich rozhovory sa čitateľ oboznamuje s Banskou Bystricou, jej rozvojom i s významnými obyvateľmi. Knižka sa vyznačuje kultivovaným rozprávaním.

Pozoruhodný vydavateľský projekt predstavuje prvá slovenská filatelistická príručka pre deti *Ako zbierať známky* (Perfekt). Kolektív autorov prítlačivo sprostredkoval čitateľom genézu a vývoj filatelie, jej najvýznamnejších predstaviteľov (tvorcov známok i zberateľov). Kniha obsahuje praktické rady pre začínajúcich zberateľov, ako si založiť a usporiadať vlastnú kolekciu známok a ďalej ju zveľaďovať. Vzťah k zberateľstvu podporili autori aj literárnymi textami, básničkami a prózami na tému poštových známok. Čitateľ má možnosť interaktívne s knihou pracovať. Prílohou publikácie sú hry, úlohy vystrihovačky a ukážka albumu.

Reedície

K hodnotným minuloročným reediciám patrí vydanie autorových rozprávok **Kristy Bendovej** (1923-1988) *Osmijanko sa vracia* (Buvik). Treba pripomenúť, že publikácie o Osmijankovi sa stali symbolom propagácie čítania vďaka dlhoročnému projektu vydavateľstva Buvik *Čítame s Osmijankom*.

Vydavateľstvo O 111 získalo status „dvorného vydavateľstva“ pre reedície knížiek **Jaroslavy Blažkovej** (1933). Vďaka viacročnému

systematickému vydavateľskému projektu sa táto exilová autorka neustratila z domáceho literárneho kontextu. Reedícia titulu *Traja nebojovia a duch Miguel* (O 111) je rozprávaním s autobiografickými prvkami na tému kontinuity rodiny. Blažková plasticky vykresľuje každodenný život „obyčajnej“ rodiny v malom moravskom meste ešte za čias rakúsko-uhorskej monarchie. Sprostredkúva hodnoty súdržnosti a rodinnej harmónie a význam rodinnej tradície a kontinuity.

Mária Ďuričková (1919-2004) patrí k tým autorom, ktorí dokázali písať na mieru adresáta. V reedícii vyšla *Dunajská kráľovná* (SPN – Mladé letá), kniha povestí, báji a historických obrázkov z Bratislavy a okolia Dunaja, a neopakovateľná *Danka a Janka* (SPN – Mladé letá).

Publikácia klasika detskej literatúry **Jozefa Cigera Hronského** (1896-1960) *Slovenské povesti I* (Matica slovenská) vyšla v edícii Povestová mapa Slovenska. Predstavuje hodnotný výber Hronského próz. Hronský pracuje s látkou povestí tvorivo. Do príbehov vkladá vlastný pohľad, vyberá si témy, motívy, ktoré sú príznakom slovenskej kultúrnej mentality. Napríklad v etiologickom príbehu o vzniku Váhu sa objavuje príslovená slovenská „nespokojnosť“ a negativizmus. S istým varovaním, pretože Váhu sa jeho nespokojnosť stala takmer osudnou.

Slovenské povesti III (Matica slovenská) sú zbierkou povestí stredoslovenských banských miest v autorskom podaní **Jozefa Horáka** (1907-1974).

K významným edičným počinom lanského roka patrí vydanie knihy *Ako som sa stal mudrcom* (Vydavateľstvo Slovart), jediného titulu pre deti **Rudolfa Slobodu** (1938-1995). Rozprávač majstrovsky štylizovaný do postavy hlavného protagonistu, mimoriadne bystrého predškolačka Janka, kongeniálne stmeluje dospelácky a detský pohľad na svet. Toto spojenie je v istom zmysle symbolické. Predškolačské obdobie je akousi prípravou na skutočný život, so starosťami, povinnosťami, aj keď spočiatku len v minimalizovanej podobe „školačského“ života. Zdanlivo jednoduchý, strohý, no pritom významovo sýty jazyk, situačný a slovný humor sú typické pre Slobodov autorský rukopis. Knižka je prítlačivým čítaním pre mladších i starších čitateľov.

V rozšírenej reedícii vyšiel aj historicko-dobrodružný román **Petra Glocku** (1946) *Tomáš a lúpežní rytieri alebo Tajomstvo kameňa mudrcov* (Vydavateľstvo Matice slovenskej). Autor sa vrátil k svojej obľúbenej téme – k prostrediu Muránskej planiny. Hrdinom príbehu s prvkami sci-fi je školák Tomáš, ktorý sa prostredníctvom časovej slučky prenese z roku 2009 do minulosti do roku 1549. Autor približuje čitateľovi historické obdobie prítlačivým spôsobom. Využíva pritom nielen potenciál príbehu, ale text prehľadne komentuje vysvetľkami, obrazovými ilustráciami a dobovými literárnymi pamiatkami (Pieseň o Muránskom zámku).

Hevierov *Hovorníček* (Buvik) je zbierkou básničiek, rečovník, jazykových rozcvičiek pre najmenšie deti. Slúži najmä ako pomôcka na zvládnutie technickej stránky reči. Do básničiek sa však premietol aj pozitívny vzťah k životu a radosť z harmonickej komunikácie.

V reedícii vyšlo aj niekoľko čitateľsky úspešných titulov **Gabriely Futovej** (1971) – jej debut *Naša mama je bosorka* (SPN – Mladé letá), *Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche* (SPN – Mladé letá), *Psia škola kocúra Červenochovosta* (SPN – Mladé letá).

Knižka **Romana Brata** (1957) *Môj anjel sa vie biť* je z hľadiska spoločenskej potreby podnetným čítaním. Autor sa v nej zaoberá frekventovaným problémom detskej šikany, ktorý nie je v literatúre pre deti a mládež sústredene spracovaný.

V reedícii vyšla aj populárna kniha **Dušan Taragela** (1961) a **Jozefa Gerliho Danglára** (1964) *Rozprávky pre neposlušné deti a ich starostlivých rodičov* (Vydavateľstvo Slovart).

Má minuloročná vydaná knižná produkcia dostatočný potenciál, aby naplnila intelektuálne, emocionálne a duchovné potreby detí a mládeže?